

DERLEME**HALKIN SAĞLIK EĞİTİMİ***Dr. Şevkat BAHAR ÖZVARIŞ**

*"İnsanlara gidin
Aralarında yaşayın
Onları sevin
Onlardan öğrenin
Onların bildikleriyle başlayın işlerinize
Ve sahip oldukları üstüne kurun çalışmalarınızı*

*İşinizi bitirip
Görevlerinizi tamamladığınızda
Eğer insanlar
"Biz onu kendimiz yaptık"
Diyorlarsa
Siz iyi bir öğretmensiniz*

Eski bir Çin Şiiri

GİRİŞ

Bir toplumda "yaygın görülen sağlık sorunları, bunların önlenmesi ve denetimi ile ilgili olarak halkın eğitilmesi", Temel Sağlık Hizmetleri'nin en başında yer alır. Halkın sağlık eğitimi, 1978 Alma Ata Bildirgesi'nde vazgeçilmez hizmetlerden biri olarak belirtilmiştir. Bu tarihten yaklaşık onbeş yıl önce ülkemizde uygulanmaya başlanan 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi yasasında da sağlık eğitimi, birinci basamakta sunulması gereken hizmetlerden biri olarak belirtilmiş ve 154 Sayılı Yönerge ile hemen hemen tüm sağlık ocağı personeli bu konuda görevli kılınmıştır. Çünkü, sağlık eğitimi kişiye ve topluma yönelik koruyucu hekimlik uygulamalarından biri olduğu kadar, Dünya Sağlık Örgütü tarafından önerilen "kendi kendine bakım" (self care) kavramıyla, bireylerin kendi sağlıkları (öz sorumluluk) ve giderek birbirlerinin sağlığı ile ilgili olarak sorumluluk almaları ve böylece halkın sağlık hizmetlerine doğrudan "katılımı" anlamına gelmekte ve sağlığın geliştirilmesi (health promotion) konularında önemli olan uygulamalardan biri olmaktadır (Öztek, Z.; 1986: 22-4).

Bununla birlikte, halkın eğitimini yapmakla görevlendirilen sağlık personeli (doktor, ebe-hemşire, sağlık memuru vb.) çok genel anlamda söylenecek olursa, hem mezuniyet öncesi okul eğitimlerinde hem de hizmet içi eğitimlerinde, halkı "neden ve nasıl eğitecekleri" konusundaki bilgi ve beceride yeterli olabilecekleri bir "resmi" eğitim almamaktadır. Sağlık personeli sağlıkla ilgili konularda eğitim yaparken el yordamıyla ve kendi kişisel yetenekleri doğrultusunda davranmaktadır. Sağlık personeli bu etkinliklerinde ya sağlık kuruluşuna başvurularda bireylere, ya da en iyi olasılıkla bir salona toplanan gruplara, kimi zaman yalnızca sözel sunumlarla kimi zaman da görsel-işitsel araç ve gereçleri kullanarak sağlıkla ilgili mesajlar vermektedir. Ancak bunun katılımcıların "öğrenme" sine etkisi ve gerçekten "eğitim" olduğu tartışmalıdır.

Kendi konusunda uzmanlaşmış kişiler olarak sağlık personelinin yeterli bilgi ve becerileri olabilir. Ancak, bu bilgi ve gerekiyorsa becerinin başkalarına "aktarılması-öğretilmesi" ve kişilerin sağlıkla ilgili konularda gereksinimlerini karşılayabilecek, istedik davranış değişikliklerini oluşturma özel bir uğraşı alanının konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle, sağlıkla ilgili konularda halkın eğitiminde eğitimi verecek olan sağlık personelinin sağlık eğitiminin amacını iyi kavramış olmaları ve yetişkin eğitimine özel bilgi ve beceriyi kazanmış olmaları gerekir.

SAĞLIK EĞİTİMİNİN AMACI

Sağlık eğitiminin amacı; bireyin ve toplumun gereksinimlerini karşılayacak, sağlıklı yaşam için kişilerin sağlıklarını korumalarını ve geliştirmelerini, tedavi olanaklarından yararlanmaları ve olumlu bir çevre yaratmalarını sağlayacak davranış değişikliğini oluşturmaktır. Kişilerde **kendi yaşantıları yoluyla** sağlıkla ilgili düşünce, kavram, inanç, tutum, davranış ve yaşam biçimi değişikliği oluşturmak amacıyla yapılan herhangi bir öğrenme yaşantısı sağlık eğitimi olarak tanımlanmaktadır (Fişek, H.N.; 1983: 96-9, Güler, Ç. ve ark.; 1995: 423-25).

* Doç. Dr., Hacettepe Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD

Bilindiği gibi; okullarda temel ve mesleki eğitimi sağla-

mak amacıyla yapılan eğitim örgün eğitim, eğitimini tamamlamamış olanlara sistemli ve programlı olarak yapılan okul dışı eğitim de yaygın eğitim olarak tanımlanmaktadır. Yetişkin eğitimi ya da özdeş anlamda kullanılan halk eğitimi yaygın eğitim içinde ele alınmaktadır.

Daha iyi sağlık ve aile yaşamı için sağlık eğitimi, yetişkinlerin bireysel gereksinimlerine dayalı olarak düzenlenen yetişkin eğitimi programlarından birisidir. Sağlık eğitimi her türlü sağlık, aile, tüketicilik, çocuk sahibi olma, çocuk bakımı, çocuk yetiştirme, kişisel bakım, aile ilişkileri vb. konularını içerir. Sağlık eğitimi asıl olarak bir halk eğitimi konusu olmakla birlikte, bunun örgün eğitim sırasında başlaması ve yaygın eğitimle de sürmesi gerekir.

Yaygın eğitim içinde yer alan sağlık eğitiminin daha iyi anlaşılabilmesi için eğitim bilimindeki tanımların ve bireyin öğrenme yollarının bilinmesi gerekir.

ÖĞRENME, ÖĞRETME ve EĞİTİM

Öğrenme eski çağlardan bu yana farklı biçimlerde tanımlanmış ve açıklanmıştır. Ancak, öğrenme ile ilgili ilk bilimsel ve deneysel araştırmalar 20. yüzyılın başında başlamıştır. Günümüzde öğrenmeyi açıklayan değişik kuramlar bulunmaktadır. Bu kuramların tümünü davranışçı, bilişsel (zihinsel) ve sosyal öğrenme kuramları olarak üç temel grupta toplayabiliriz. Davranışçı kuramcılar, öğrenmeyi doğrudan gözlenebilen uyarıcı ile davranış arasındaki ilişki kurma işi olarak görürler. Bilişsel kuramcılar, öğrenmenin içsel bir süreç olduğu görüşündedirler ve doğrudan gözlenemeyen algı, bellek, duyuş, yaratıcılık ve anımsama üzerinde dururlar. Sosyal öğrenme kuramcıları ise, davranışın bireyin çevresindeki kişileri gözleyerek ve onları model alarak öğrenildiği görüşündedirler. Öğrenmenin değişik boyutlarını açıklayan bu görüşler birbirlerini tamamlar niteliktedir (Erden M. ve ark.; 1996: 122-54, Cüceloğlu, D.; 1996: 140-65).

Günümüzde psikolog ve eğitimcilerin ortak tanımlarına göre; **öğrenme**, bireyin çevresiyle etkileşimde bulunarak geçirdiği yaşantıların ürünü olan kalıcı izli "davranış değişikliği" olarak tanımlanır (Fidan, N.; 1982.: 10-3). Bu tanıma göre öğrenmenin üç temel özelliği vardır:

1. Öğrenme sonucunda kesinlikle bir davranış değişikliği oluşur.
2. Öğrenme yaşantı ürünüdür.
3. Öğrenme kalıcı izlidir (Erden M. ve ark.; 1996: 119-21).

Öğrenme sonucu oluşan davranış, istendik ya da istenmedik olduğu gibi yanlış da olabilir. Örneğin, sigara içme istendik olmamakla birlikte, öğrenilmiş bir davranıştır.

Öğretme; öğrenmeyi sağlama ve rehberlik etme etkinliğidir. Planlı ve programlı öğretme etkinliklerine **öğre-**

tim denmektedir. **Eğitim** ise; "bireyin davranışlarında, kendi yaşantıları yoluyla, kasıtlı olarak istendik davranışlar oluşturma sürecidir. Eğitim yoluyla bireylerin bilgi ve becerileri, amaçları, beklentileri, tutumları ve değerleri, hedeflenen yönde (istendik) ve amaçlı olarak (kasıtlı) değiştirilebilir. Bu değişme, bireyin yeni bir davranışı kazanması biçiminde olabileceği gibi, eskiden sahip olduğu istenmeyen nitelikteki davranışlarını bırakması biçiminde de olabilir. Davranış değiştirme ise ancak bir öğrenme sonucunda oluşur (Fidan, N.; 1982.: 10-9).

Bu tanımlarda geçen "davranış" sözcüğünden yalnızca psiko-motor bir davranış anlaşılmalıdır. Eğitimciler öğrenme ürünü davranışları genellikle bilişsel(zihinsel), psiko-motor ve duyuşsal (tutum) olmak üzere üç grupta incelemektedirler. Bilişsel davranışlar semboller kullanarak oluşan öğrenmeleri kapsar. Bu kapsamda sözel bilgi öğrenme, kavram öğrenme, ilke öğrenme ve problem çözme olarak tanımlanan öğrenmeler ele alınır. Okul öğrenmelerinin büyük bir bölümü bilişseldir. Psiko-motor davranışlar duyu organları, zihin ve kasların birlikte çalışması sonucu ortaya çıkar ve beceri öğrenmelerini içerir. Duyularla ilgili öğrenmeler ise, duyuşsal ürün (tutum) olarak kabul edilir. Bu üç ürün de öğrenme ile oluşan davranış değişikliğidir. Öğrenme ürünü ile ilgili bu tür bir sınıflama, eğitimde hedef davranışların belirlenmesi ve davranışlara uygun öğretim yöntemleri ve tekniklerinin geliştirilmesine yardımcı olduğu için önemlidir (Erden M. ve ark.; 1996: 194-229).

BİREYİN ÖĞRENME YOLLARI

Günümüzde hızlı bir toplumsal değişme ve teknolojik gelişim yaşanmaktadır. Bu hızlı değişim ve gelişme, gereksinimleri ve bunları karşılayacak kaynakları artırmaktadır. İnsanların günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri, değişik yollarla ve değişik zamanlarda kazandıkları bilgilere ve bu bilgileri kullanmalarına bağlıdır. Doğuştan başlayarak her gün, her an farkında olarak ya da olmayarak yeni yeni şeyler görmekte, işitmekte, okumakta ve yapmaktayız. Bunların her biri öğrenmedir, bilgi elde etmedir, davranışlarımızı yeniden şekillendirir.

Öğrenme bireyin okulları bitirmesi ile sona ermez. İnsanoğlu tüm bilinçli yaşam etkinlikleri boyunca, sürekli bir öğrenme süreci içerisinde. Tüm yaşama "öğrenme deneyimi" ya da "öğrenme durumu" olarak bakmasak bile, geçmişini değerlendirirken, bugünü yaşarken ve geleceği planlarken farkına varmadan, aslında "yaparak öğrenmekteyiz". Değişebilmek ve gelişebilmek için, yanılığımızdan bile birşeyler öğrenmekteyiz. Böyle baktığımızda öğrenmenin yaşama hazırlık değil, aslında "yaşamın kendisi" olduğunu görebiliriz (Ingalls, J.D.; 1973: 1-3).

Öğrenme, dolayısıyla da eğitim, okullarda öğrenilen ya da öğretilenlerle sınırlandırılmaz. Birey "beşikten mezara kadar" bir öğrenme süreci içinde bulunur. Böyle baktığımızda eğitim; "öğretilen ve öğrenilenin ne olduğuna" bağlı olarak, sorumluluğun öğretmenden öğrenciye doğ-

ru yer değiştirdiği, yaşam boyu süren öğrenme sürecidir (Ingalls, J.D.; 1973: 1-3). Sonuçta öğrenme yaşamın kendisidir, ama aynı zamanda öğrenme yaşama katkıda bulunur, yaşamı geliştirir ve geliştirir.

Yukarıda belirtilen "yaşam boyu öğrenme" kavramı, bireyin farklı öğrenme yollarının tümünü içermektedir. Yetişkin (halk) eğitiminin yaşam boyunca öğrenme sürecinin neresinde yer aldığını belirlemek için söz konusu öğrenme yollarının bilinmesi gerekir.

Bireyin çevresi ile etkileşimi çok değişik yerlerde ve değişik yollarla olmaktadır. Etkileşim evde, sokakta, okulda, işyerinde vb., sürer gider. Ancak, bunların her birinde davranışın kazanılması yolları birbirinden farklıdır. Bu yollar, öğretene ile öğrenen kişinin kasıtlı (amaçlı) olup olmasına göre dört grupta ele alınabilir (Bülbül, S.; 1991: 37-9):

* **Öğretenin ve öğrenenin kasıtsız olduğu durumlarda öğrenme:** Buna "rastgele öğrenme" de denir. Birey günlük yaşamında, çevresindeki uyarıcılarla, çoğunlukla da rastlantısal olarak, sürekli etkileşim ve kişilerle de sürekli iletişim halindedir (doğal etkileşim). Bu yollarla birey sürekli öğrenir. Ancak doğal etkileşimler sonucu birey kendisi ve toplum bakımından "uygun" davranışlar kazanabileceği gibi "uygun olmayan" davranışlar da kazanabilir. Bu yolla öğrenmede hem birey kasıtsızdır, hem de çevrede kasıtlı bir düzenleyici yoktur (Bkz: Tablo 1, d kutusu).

* **Öğretenin kasıtlı, öğrenenin kasıtsız olduğu durumlarda öğrenme:** Bu tür öğrenmeye örnek, kitle iletişim araçları yolu ile sağlanan öğrenmelerdir. Burada verici kasıtlıdır; belli davranış değişikliklerini oluşturmak amacı ile alıcıya mesajlar gönderilmektedir. Ancak, alıcının mesajın içeriğini öğrenme gibi bir kasıtı yoktur. Birey böyle bir programı rastlantı sonucu izlemiş ve yeni davranışlar kazanmış olabilir (Bkz: Tablo 1, b kutusu).

* **Öğretenin kasıtsız, öğrenenin kasıtlı olduğu durumlarda öğrenme:** Buna "bireysel öğrenme" de denir. Bu durumda birey bir konuyu incelemekte, konuyla ilgili kitaplar okumakta, bilenlerden bilgi almakta ya da deneyerek öğrenmektedir. Birey kasıtlıdır, fakat karşısında kasıtlı olarak ona öğretmeyi amaçlayan bir öğretmen yoktur. Bireyin örgün eğitim düzeyi yükseldikçe, bu yolla öğrenme eğilimi de artmaktadır (Bkz: Tablo 1, c kutusu).

* **Öğreten ve öğrenenin kasıtlı olduğu durumlarda öğrenme:** Bu durumda öğretme ya da eğitim işini üstlenen ve bu işi kasıtlı olarak yapan bir öğretene kişi ya da kurum vardır. Öğrenen de kasıtlı olarak öğrenme amacıyla öğretim sürecine katılmaktadır. Bu gruba giren öğrenme etkinlikleri düzenli, planlı ve programlı etkinliklerdir. (Bkz: Tablo 1, a kutusu).

Eğitim tarihi başlangıçta düzenlenmemiş, rastgele öğrenmelerin ağırlıkta olduğu dönemlerden, düzenlenmiş

Tablo 1: Bireyin Öğrenme Yolları

"Öğrenen"	"Öğreten"	
	Kasıtlı	Kasıtsız
Kasıtlı	(a) Örgün Eğitim Yetişkin Eğitim	(c) Bireysel Öğrenme
Kasıtsız	(b) Kitle İletişim Araçları	(d) Rastgele Öğrenme

Kaynak: Bülbül, S.; 1991: 38.

ve planlanmış öğrenmelerin ağırlık kazandığı dönemlere doğru gelişmiştir.

Sonuçta; öğretim "yaşantılar yoluyla öğrenmeyi yönlendirme, sağlama etkinliğidir". Bireyin yaşantılarından geçmeyen bir öğrenme olamayacağı gibi, bireyin kendi yaşantılarına dayandırılmayan bir öğretme de olamaz. Öğretme, öğrenme yaşantılarının, öğrenmeyi sağlayacak biçimde düzenlenmesini gerektirir. Bu da bizi "öğrenme ortamlarının" hazırlanması, "öğretme yöntemlerinin" seçilmesi konularına götürür. Örgün ya da yaygın (halk) eğitim programları, hizmet-içi eğitim, işbaşı eğitim programlarının hepsi, bu gruba (a kutusu) girer. Yetişkin eğitimi, öğrenme sürecine öğrenen ve öğretene her ikisinin de kasıtlı olarak katıldığı, planlı bir eğitimdir. Bu bakımdan örgün eğitimden hiçbir farkı yoktur (Bülbül, S.; 1991: 38-9).

YETİŞKİN EĞİTİMİ

Yetişkinlere yönelik bilinçli eğitim uygulamaları insanlık tarihi kadar eskidir. Bununla birlikte, dünyada yakın zamana kadar yetişkin eğitimi, örgün eğitimin eksikliklerini gidermek amacıyla yetişkinlere sunulan bir "sosyal hizmet" olarak anlaşılmış, resmi politikalar da bu anlayışa göre belirlenmiştir. Bilim ve teknolojiye hızlı değişiklikler işgücü niceliği ve niteliğindeki değişiklikleri gerektirmiştir. Toplumsal yapılarda ve kurumlardaki değişiklikler ve buna bağlı olarak bireyin rolündeki değişiklikler de yetişkinlerin sürekli değişmelerini gerekli kılmıştır. Buna karşın, okulların oluşturduğu örgün eğitim kurumları, yetersizlikleri nedeniyle ve yapıları gereği, bireyin sürekli öğrenme gereksinimini karşılayabilmekten çok uzak kalmışlardır. Bu durum; 1960'lı yıllardan bu yana bütün dünyada (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde), dikkatleri yetişkinlerin eğitimine yöneltmiştir. Artık; bireylerin eğitiminde örgün eğitim kurumlarının, tek ve her durumda en uygun kurumlar olmadığı, öğrenmenin başka yollarla da sürdürülmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu yeni anlayış uygulamalara yansımış, "sürekli eğitim", "yaşam boyu eğitim" vb. yeni kavramlara dayalı uygulamalar başlamıştır (Bülbül, S.; 1991:15-22).

Günümüzde, yaygın eğitimin eğitim sistemi içindeki

konumu eskisine göre çok değişmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulamalara tam olarak yansımamış olmasına karşın, artık yetişkin eğitimi, eğitim sisteminin "vazgeçilmez" bir alt sistemi olarak kabul edilmektedir. Bugün çoğu ülkenin yetişkin eğitimi alanına yönelik uygun yaklaşımları bulabilmek için ciddi, sistemli arayışlar içine girdiğini ve halk eğitimini örgütlemeye çalıştığını görmekteyiz. Bu arayışların temelinde halk eğitiminin gelişme yönünü belirleyen dört ortak eğilim belirginlik kazanmaya başlamıştır:

* Örgün ve yaygın eğitim arasındaki ayırım giderek ortadan kalkmakta ve bunların "yaşam boyu eğitim" kavramı içinde bütünleştirilmesine çalışılmaktadır.

* Genel ve mesleki eğitim arasındaki yapay ayırım da giderek ortadan kalkmakta ve bunların bireyin ve toplumun gereksinimleri ile mesleğin gereklerine dayalı olarak bütünleştirilmesine çalışılmaktadır.

* Eğitimin niteliği giderek, iç verimlilik olarak değil, dış verimlilik olarak anlaşılmalı, buna bağlı olarak da eğitimin amaçlarının, bireyin ve toplumun gereksinimlerine göre belirlenmesine çalışılmaktadır. (Eğitimde iç verimlilik, bir derste ya da kursta öğrencilerin başarı derecesi, dış verimlilik ise bir derste ya da kursta öğrenilenlerin, öğrencinin ve toplumun gerçek yaşamdaki gereksinimlerine uyuma derecesidir).

* Yetişkin eğitimi olanaklarının eğitimin her düzeyinde yaygınlaştırılmasına ve bu yaygınlaştırmanın, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da herhangi bir düzeyinde ayrılmış olan yetişkin nüfusu da kapsamına çalışılmaktadır (Bülbül, S.; 1991:25).

Bu gelişmelere uygun olarak halk eğitimi etkinliklerinin içerikleri de değişmiştir. Yetişkinin işgücü, yurttaş ve insan olarak değişen ekonomik ve toplumsal rollerine uyum sağlaması ve kendisini geliştirmesi için gereksinim duyaabileceği her konu, yetişkin eğitiminin konusu olarak görülmeye başlamıştır. Bu nedenle, günümüzde örgün ve yaygın eğitim (halk eğitimi) kurumlarının bu anlayışla yeniden yapılanması çalışmaları ağırlık kazanmıştır. Dünyada bugün yetişkinlerin kişisel gereksinimlerine dayalı olarak düzenlenen değişik yetişkin eğitim programları vardır. Bunlar, Tamamlama Eğitimi, Mesleki ve Teknik Eğitim, Sağlık ve Aile Yaşamı Eğitimi, Yurttaşlık Eğitimi ve Özdoyum Eğitimi olarak sınıflandırılmaktadır (Bülbül, S.; 1991:80-1).

Geleneksel ve Yeni Yaklaşım: Pedagoji ve Andragoji

Öğrenim hakkında bugüne kadar ne biliniyorsa çoğu, çocuklarda ve hayvanlarda yapılan öğrenme çalışmalarından ve deneyimlerden elde edilmiştir. Eğitim ve öğretim konusundaki kuramların çoğu, eğitimin kültür ve bilgi taşıma işlemi olarak tanımlanması ve eğitimin başlıca amacının insan bilgisinin tamamının bir kuşaktan diğerine

aktarılması olduğu görüşü üzerine temellendirilmiştir. Eğitimde "transmittal kuram" olarak bilinen bu yaklaşım, ancak şu iki durumda geçerli olabilir: Birincisi, eğitim sistemi tarafından yönetilen bilginin niceliği yeterli küçük-
lükte ise, ikincisi; sosyal ve kültürel alandaki değişimlerin hızı, bu değişimlerden önce ortaya çıkan ve toparlanan bilgi birikiminin hızından daha yavaş ise insan bilgisinin tamamı bir kuşaktan diğerine aktarılabilir. Oysa, çağımızda bu iki durum da geçersizdir. Çünkü günümüzde sosyo-kültürel ve teknolojik alanda "bilgi patlaması" süreci yaşanmaktadır. Örneğin, her gün her alanda yeni bir teknoloji ortaya çıkmakta, yeni sosyal değerler, nüfus artışı, nüfus hareketliliği ve evlilik-aile gibi temel kurumlarda köklü değişiklikler yaşanmaktadır. Son 70-80 yıldır yaşanan süreç bu anlamda çok hızlı olmuştur. Bu nedenle eğitimin amacı; ne biliniyorsa tamamının taşınmasına-aktarılmasına çabalamak yerine, "kişinin neyi bilmeye gereksinimi olduğunu yaşantısı yoluyla bulması konusunda isteğini uyarmak" olmalıdır (Ingalls, J.D.; 1973: 1-3).

Uzun yıllar eğitim ve öğretimden söz edilince aklı hemen çocuklar gelmiştir. "Öğrenme" konusundaki çalışmalar, daha çok eğitim psikolojisinin ilgi alanlarından biri olmuş ve bu çalışmalarla çocuk ve gençlerde öğrenme psikolojisi alanında büyük birikim sağlanmıştır. Bugüne kadar öğrenme ile ilgili olarak yapılan araştırmalar, çocuk gelişmesi çalışmalarından, güvercin eğitimine kadar çok geniş bir alanı kapsamıştır. Ne yazık ki, yakın zamana kadar "yetişkinlerde öğrenme" üzerinde çalışma yapılmamıştır.

Bu alandaki bilimsel çalışmaların ilklerinden olan ve Thorndike tarafından "yetişkinlerde öğrenme yeteneği" konusunda ABD'nde başlatılan, 1928'de yayımlanan araştırmanın sonuçları; o zamana kadar sanılanın tersine "yetişkinlerin öğrenebileceğini ve zeka düzeyinin yaşla düşmediğini" göstermiştir. Bununla birlikte, bu araştırmanın ve Miles tarafından yapılan başka bir araştırmanın bulguları, yetişkinlerde öğrenme yeteneğinin yaşın artmasıyla düştüğü şeklinde yorumlanmışsa da, daha sonra yapılan araştırmalar yaş ile yetişkinin öğrenme yeteneğinin değil, öğrenme hızının azaldığını göstermiştir. Bu konuda 1950'lerde başlayan çalışmaların yeni ilgi alanı ise, yetişkinin "öğrenme isteği" ve "yetişkinin güdüleyen" etmenler üzerinde odaklanmaya başlamıştır (Bülbül, S.; 1991:110-8). Ancak bu araştırmaların çoğunda bile, yetişkin kişiye sanki, "bir kez düğmesine basıldığında bilgileri alan ve yeni davranışları kazanan bir öğrenme makinası" gözüyle bakılmıştır.

Yetişkinin "özel bir öğrenci" olarak ele alan ve bu nedenle de yetişkin eğitiminin, çocuk eğitiminden farklılığını vurgulayan Dr. Malcolm Knowles, 1970'de "Yetişkin Eğitiminde Modern Uygulama" kitabında bu konuyu incelemiş ve şunları ortaya koymuştur (Ingalls, J.D.; 1973:4-10).

Pedagoji; Yunanca paid (çocuk) ve agogos (rehberlik) köklerinden türetilmiştir ve özellikle "çocuklara öğret-

menin bilim ve sanatı" anlamına gelir. Ancak, nedense tarih boyunca pedagojiyi tanımlamada "çocuk" ögesi unutulmuştur. Çoğu kişinin zihninde ve sözlüklerde pedagoji, öğretmenin bilim ve sanatı olarak tanımlanır. Yetişkin eğitimi ile ilgili kitaplarda bile (kelime yanlış kullanılarak) "Yetişkin Eğitiminin Pedagojisi" adlı kaynakları bulmak mümkündür. Uzun yıllar bu anlayış içinde olan ve yetişkin eğitiminde görev alan eğitimciler, aslında yalnızca "eğer yetişkinler çocuk olsalardı, onlara nasıl öğreteceklerini" bilmekteydiler.

Andragoji (ya da adragoloji) ise; yine Yunanca andr (yetişkin) ve agogos (rehberlik) köklerinden türetilmiştir ve "yetişkinlerin öğrenmesine yol göstermenin ya da yardımın bilim ve sanatı" anlamına gelir.

Bu kelime ilk olarak, Alman Dilbilgisi Okulu Öğretmeni Alexandr Kapp tarafından 1833'de, Yunan felsefeci Plato'nun eğitim kuramını açıklamak için kullanılmıştır. Kapp, andragojiyi özürü ya da zayıf yetişkinler için temel eğitim diye belirttiği sosyal pedagojiden ayırmıştır. Andragojiyi, yetişkinler için sürekli eğitim olarak tanımlamıştır (Ingalls, J.D.; 1973: 4-10).

Avrupa'da andragojinin gelişimi Amerika'dan daha hızlı olmuştur. Şu anda Hollanda'da, özel uzmanlık alanı olarak andragoji eğitimi veren yedi büyük üniversite bulunmaktadır. Almanya, Polonya ve Macaristan'da çoğu üniversitede andragoji konusunda doktora programları vardır. Andragoji Fransa, İngiltere ve Güney Amerika'da da tanınmaya başlamıştır. Boston Üniversitesi profesörü Malcom Knowles andragojiyi Amerika'ya tanıtmıştır. Daha sonra, Knowles'in bu yeni alandaki yaratıcı ve geliştirici çalışmaları uluslararası düzeyde tanınmaya başlamıştır (Ingalls, J.D.; 1973: 10).

Andragoji, yetişkinler için yeni bir eğitim yaklaşımı olarak ortaya çıkarken, andragojinin aynı zamanda örgütsel gelişme ve yönetim alanları ile, danışmanlık, psikoterapi ve sosyal psikoloji alanlarıyla da çok yakından ilgili olduğu anlaşılmıştır. Andragoji, ayrıca bireylerin ve toplumların sağlık ve gelişme alanlarında da yetişkine yardım edebilen bir eğitim işlemi olarak kullanılmaktadır. Günümüzde Avrupalı andragoglar, sosyal olgu çalışmaları, danışmanlık, sosyalleştirme, sosyal grup çalışmaları, yetişkin eğitimi, personel yönetimi, toplum örgütlenmesi ve toplum kalkınması gibi alanların hepsinde andragojinin yöntemlerine başvurmakta ve kullanılmaktadırlar (Ingalls, J.D.; 1973: 10).

Pedagoji ve Andragoji Arasındaki Temel Farklar

Andragoji ve Pedagoji arasındaki farklar, dört temel kavram çevresinde açıklanabilir. Bu farklar, sözü edilen iki eğitim yaklaşımıyla yapılan eğitim ve öğretimde, hangi noktalara önem verildiği konusunda anahtar noktalarıdır. Bunlar (Ingalls, J.D.; 1973: 5-9):

1. Kendi kendini anlama

2. Deneyimler

3. Öğrenmeye hazır olma

4. Zamana bakış ve öğrenmeye uyum

1. Kendi kendini anlama: Bir çocuk kendini bağımlı bir birey olarak algılar. Çocuklar yetişkinliğe doğru ilerlerken, kendi kendilerine karar verme yeteneklerinin giderek arttığının farkına varmaya başlarlar. Aynı zamanda, kendi kendilerini yönetme yeteneklerinin olduğunu başkalarının da görmesini isterler. Böylece; psikolojik olgunlaşma ya da yetişkinliğe geçişte, birine bağımlı olmanın kavranmasından otonomi kazanmaya doğru bir değişim ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı yetişkin bir birey için çocuklar gibi davranılması, yargılanmak, aşağılanmak ve saygısızca davranılması gibi durumlar, kendi olgunluğuna ve kişiliğine saldırı anlamı taşır. Bu nedenle de yetişkin için böyle durumlara düşmek kırıcı olur.

Yetişkinler, geleneksel pedagojik uygulamaların etkisi nedeniyle kendi öğrenmeleri konusunda sorumluluk almaya hazır olan öğretmenlerce yönetilen ve çocuklar gibi davranılan eğitim ve öğretim programlarına katılmaya koşullandırılmışlardır. Yetişkin, diğer yaşam etkinliklerinde olduğu gibi öğrenmede de kendi kendini yönetme yeteneğini keşfettiği zaman, öğrenmeye güdülenmesinde belirgin bir artış görülür ve öğrenmeyi sürdürmeye güçlü bir istek duyar.

Andragoji ve pedagoji arasındaki birinci büyük farklılık; öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkide ve öğrenimde kişinin kendi kendini yönetme yeteneğini kavraması konusunda ortaya çıkar. Geleneksel yaklaşımda **dominant öğretmen, bağımlı öğrenci** ve bu nedenle **yönetilen bir ilişki** vardır. Andragojik yaklaşımda ise, öğretme ya da öğrenme işinde **karşılıklı anlaşma** ve bu nedenle **yardım edici bir ilişki** söz konusudur.

2. Deneyimler: Yetişkinler yaşamlarında değişik deneyimlere sahiptirler. Bizler kendimizden emin olarak ve güvenle "deneyimlerimize göre" deriz. Bizim deneyimlerimiz "ne yaptysak ve yapmaktaysak odur". Başka bir deyişle deneyimler, dünya ve diğer insanlarla karşılıklı etkileşimimiz ile bunların yaşantımızdaki etkisinin toplam miktarıdır. Diğer yandan; çocuklar deneyimlere göreceli olarak yabancıdırlar, deneyimler "o anda onlara ne oluyorsa odur".

Eğitime andragojik yaklaşımda yetişkinlerin deneyimleri öğrenme için zengin bir kaynak olarak değerlendirilir. Bununla birlikte, pedagoji geleneğinde çocukların deneyimi eğitimde çok küçük değer olarak ele alınır. Belki de bu nedenle, pedagojik yöntemde genellikle ders anlatma, belirli bir konuyu okuma ve görsel-işitsel araçlarla ders sunma gibi, "tek yönlü iletişim teknikleri" kullanılmaktadır. Diğer yandan; andragoji, grup çalışmaları ve tartışmaları, gerçeğine benzer durumlar ve sosyal öğrenmeyi sağlayıcı oyunlaştırma (role play), ekip oluşturma, beceriyi uygulama gibi, "deneyime dayanan" iki yönlü ve çok yönlü

teknikler ile doludur. Bu yolla öğrenim için katılımcıların hepsinin deneyimlerinden kaynak olarak yararlanılır.

Bu nedenle, andragoji ve pedagoji arasındaki ikinci büyük fark; eğitimde öğrencilerin aynı zamanda öğretmen olarak etkinlik göstermesi ve öğrenimi kolaylaştırmak için onların deneyimlerinden yararlanılmasıdır. Geleneksel yaklaşımda birincil olarak **öğretmenin deneyimleri değerlidir** ve bu nedenle öğretmenden öğrenciye **tek yönlü iletişim** vardır. Andragojik yaklaşımda ise, öğrenme için **herkesin deneyimleri değerlidir** ve bu nedenle de herkes tarafından paylaşılan **çok yönlü iletişim** söz konusudur.

3. Öğrenmeye Hazır Olma: Eğitimciler, "öğrenmeye hazır olma", "öğretilebilen an" ya da "hazırbulunuşluk" kavramları üzerinde önemle dururlar. Eğitimsel gelişme, gelişimsel alanla ilgili görevlerdeki ardışık öğrenme etkinlikleriyle sağlanır. Böylece öğrenci, özümlemeye için "hazır olduğu" zaman (daha önce değil), öğrenim konuları ya da etkinliklerinden yarar sağlar. Örneğin; trigonometri öğrenmeden önce matematik öğrenmek, tarih okumadan önce temel kavramların anlamlarını öğrenmek gerektiği açıktır.

Pedagojik programın başlıca görevi, okulu bitirmek için gereken bilgi ve becerilerde yeterliği sağlamaktır. Oysa; sosyal ve ekonomik nedenlerle temel eğitimleri aksamadığı sürece, yetişkinler okumada, yazmada, konuşmada ve hesap yapmada yeterlilikleri için gereken bilgi ve beceriyi eğitimleri sırasında büyük oranda tamamlamışlardır. Yetişkinlerin şu andaki gelişme ile ilgili görevleri, büyük oranda sosyal rollerine bağlı olarak, yaşama, çalışma, aileyi geçindirme, sanat ve müzikle ilgilenme, dinlenme, eğlenme vb. konularıyla ilgilidir.

Pedagoji ve andragoji arasındaki üçüncü farklılık; öğrenim içeriğinin seçiminde kullanılan yöntemden kaynaklanır. Geleneksel pedagojide, öğretmen hem içeriğe (ne öğrenileceğine) karar verir, hem de yöntem seçimi (nasıl ve ne zaman öğretileceğine) konusunda sorumluluk üstlenir. Andragojide ise içerik ve yöntem, öğrencilerin öğrenme gereksinimlerine ve bireysel ilgilerine doğrudan bağlı olarak, öğrenci grubu tarafından belirlenir. Öğretmenler, sosyal konularının gereksinimlerine kendi görüşlerini temel alarak karar verirler. Yani "neyi öğrenmeye gereksinimleri olduğuna" kendileri karar verirler. Andragojide eğitimci, öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir kişidir. Eğitimci, grupların ilgilerinin belirginleşmesinde ve öğrenme gereksinimlerinin saptanmasında öğrencilere yardım etmek için kaynak kişi olarak davranır.

Geleneksel yaklaşımda, öğrenciler için programa öğretmen **karar verir** ve öğrenciler **derce ve sınıflarına göre gruplandırılır**. Andragojik yaklaşımda ise, eğitimci öğrenme gereksinimlerini belirlemek için öğrencilere **yardım eder** ve öğrenciler ilgilerine göre **kendi kendilerine gruplaşırlar**.

4. Zamana bakış ve öğrenmeye uyum: Bilindiği gibi, eğitimde yıllardır "şu anda yapmak" yerine, "gelecek için hazırlık" temelinde düşünülmüştür. Örgün eğitim programlarının gerçekleştirmek istediği kişisel ve toplumsal amaçlar geleceğe yöneliktir. Diğer bir deyişle, eğitimin davranışsal sonuçlarının hemen uygulanması geleceğe ertelenmiştir. Yetişkin ise, bir eğitim programından bugünkü gereksinimlerine ve sorunlarına yanıt vermesini bekler, eğitimde kazandıklarını hemen uygulamaya aktarmak ister. Yetişkin eğitimi programlarının "işlevsel" olması, diğer bir deyişle, dış verimliliklerinin yüksek olması gerekir. Bu durum, programların bireyin ve toplumun hızla değişen gereksinimlerine sürekli olarak uyarlanmasını gerektirir.

Bu nedenle, eğitime andragojik yaklaşımda öğrenme, "konu merkezli" olmaktan çok "sorun merkezli"dir. Andragoji, şu andaki sorunu bulma ve çözüme işlemidir. Eğitime andragojik yaklaşımın kalbi, "şu anda neredeyiz" ve "nereye gitmek istiyoruz"u bulmaktır.

Geleneksel yaklaşımda, öğretmenler geçmişle ilgili bilgi "**bankası**" ya da "**bilginin kaynağı**" gibi görülürler. Konular halinde gruplanan ve sınıflanan bilgiler, "**herhangi bir gün**" kullanılmak üzere öğrenilir. Andragojik yaklaşımda ise, **sorun bulma ve çözüme ekipleri** vardır. "**Bugünün sorunları** üzerinde "**bugün çalışılarak**" öğrenme sağlanır.

Burada, andragoji ve pedagojinin ikisi için de geçerli olan şu iki saptamanın yapılması gereklidir: Birincisi; son yıllarda çocukların eğitim alanında da andragojik yöntemlerden daha çok yararlanma yönünde gelişmeler görülmektedir. Örneğin; deneyerek/yaparak öğrenme tekniklerinin kullanımı, grup çalışması yöntemlerini kullanarak işbirliğinin artmasıyla beceri geliştirmek vb. tekniklerinden yararlanılmaktadır. İkincisi; andragojik öğrenmede sözü edilen "burası ve şimdi" durumu üzerinde odaklaşmak, geçmişin bilgilerinin yok sayılması ya da onların küçümsenmesi anlamına gelmemektedir. Bu yaklaşımda anlatılmak istenen; yetişkinlerin şu andaki sorunlarına ya da öğrenmeye gereksinim duydukları konulara ilişkin, "neyi bilmeye gereksinim duyduklarını" kendileri buldukları zaman konularını araştırmaya daha çok güdülenmiş olacaklarıdır.

Andragoji ile ilgili olarak aşağıda verilen değişik tanımlamalar, daha sonra anlatılacak olan, yetişkin eğitiminde izlenecek yolları da kendiliğinden ortaya koymaktadır:

*Andragoji, bireylerin doğrudan kendi deneyimlerinden yararlanarak öğrenmesidir.

*Andragoji, kişilerin öğrenme gruplarında birlikte çalışmasıyla, var olan sosyal çatışmaları azaltabilmenin ve böylece de yeniden eğitimin (reeducation) bir yoludur.

*Andragoji, değişen durumların gerekli kıldığı öğren-

me gereksinimlerimizi sürekli olarak yeniden saptayabilme yoludur. Bu nedenle de "kendi kendine yönetilen" öğrenmenin bir yoludur.

Andragojik yaklaşım yalnızca halk eğitiminde değil, örgün eğitim (üniversite eğitimi de içinde), hizmet-içi eğitim, işbaşında eğitim için de geçerli olan bir yaklaşım olarak ele alınabilir.

Andragojik Yöntem

Andragojik yaklaşımla eğitim programlarının geliştirilmesi, örgütlenmesi ve yönetimi yedi basamakta sağlanır. Bunlar (Ingalls, J.D.; 1973: 10-1):

1. Öğrenme için uygun ortam oluşturma
2. Ortaklaşa plan yapma için bir yapı oluşturma
3. İlgilerin, gereksinimlerin ve değerlerin saptanması
4. Amaçların açık ve net olarak belirlenmesi
5. Öğrenim etkinliklerinin planlanması
6. Öğrenim etkinliklerinin uygulanması
7. Sonuçların değerlendirilmesi (gereksinimlerin, ilgilerin ve değerlerin yeniden değerlendirilmesi).

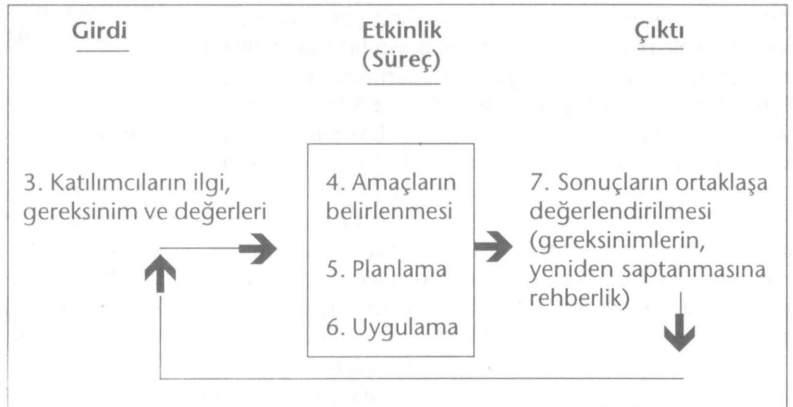
Bu yedi adım birbirinden kopuk, bağımsız basamaklar olarak değil, bir sarmal olarak değerlendirilmelidir. Bunlar, grafik olarak "genel sistem kuramı"na benzer bir şekilde gösterilebilmektedir. Bu şekilde andragoji, "geribildirim sarmalı" kullanan "eğitim sistemi modeli" olarak incelenebilmekte ve yetişkin eğitimi için sürekli gelişme yöntemi olarak ele alınmaktadır (Bkz. Şekil 1).

Bu adımların her biriyle ilgili ayrıntıya bu yazıda değinilmeyecektir. Bununla birlikte, andragojik süreçte görev alan eğitiminin, eğitimle ilgili genel yaklaşımını belirleyebilmesi için, bu çatının genel özelliklerini bilmesi gerekir.

Şekil 1: Andragojik Yöntemin Adımları

Düzenleme

1. Öğrenme için uygun ortam oluşturma
2. Ortaklaşa plan yapmak için yapı oluşturma

Kaynak: Ingalls, J. D.; 1973:11

Bu nedenle, andragojik yöntemin adımları aşağıda özetlenmiştir:

Andragojik yöntemde ilk adımı oluşturan "olumlu bir eğitim ortamı", kendiliğinden oluşmaz. Bunun için eğitiminin eğitim öncesinde, eğitim sırasında ve sonrasında yapması gereken işler vardır. Eğitiminin, eğitim öncesinde katılımcıların sayısı, eğitim düzeyleri, sosyo-kültürel özellikleri hakkında bilgi toplaması, eğitim araç-gereçlerini hazırlaması gerekir. Eğitmeni fiziksel koşulları da düzenlenmelidir (ör: toplantı odasında katılımcıların karşılıklı etkileşimlerini sağlamak için "U" düzeni, küçük grup düzeni oluşturma vb.). Bu konular için eğitmenin dikkatli bir planlama yapması gerekir. Eğitim sırasında olumlu bir eğitim ortamının oluşturulması ve sürdürülmesinde; eğitmenin katılımcıları birbiriyle tanıştırmayı, eğitimin amaçlarını, yapılacak etkinlikleri açıklaması, katılımcıların beklentilerini öğrenmesi, sözlü ve sözsüz iletişim tekniklerini doğru kullanması, uygun dozda ve yerinde gülmece kullanması, sosyal etkinlikler düzenlemesi gerekir. Eğitimin sonrasına ise, bu olumlu ortamın sürdürülebilmesi için, eğitime katılanların daha sonradan yerlerinde izlenmesi, eğitimde öğrenilenlerin uygulanabilmesi ve yaşama geçirilebilmesinde gerekli desteğin sağlanması önemlidir.

Andragojik yaklaşımda ikinci adımı oluşturan "katılımcılarla ortaklaşa plan yapma" yetişkin eğitiminde önemli bir basamaktır. Yetişkin eğitimi programlarının çoğunun, örgün eğitim programlarında olduğu gibi, merkezde hazırlanması olanaklı değildir. Çünkü yetişkin eğitiminde gereksinimleri, ulusal düzeyde olduğu kadar bölge, yöre ve özellikle de grup ve birey düzeyinde ele almak gerekir. Bu nedenle, yetişkin eğitimi programlarının saptanması çalışmalarına, bu eğitimi alacak olanların ya da temsilcilerinin de katılması uygundur.

Eğitim programı hazırlanırken başlangıçta, katılımcıların beklentileri, ilgileri, değerleri ve gereksinimleri bilinmelidir (üçüncü adım). Çünkü eğitimin amaçlarının

bunlara uygun olması gerekir. Tersi durumda, öğrenme ortamına gönüllü olarak gelen yetişkin, eğitime ya hiç gelmez ya da umduğunu bulamazsa ortamdaki ayrılır.

Eğitim gereksinimi hakkında bilgi elde etmek için şu yollar kullanılabilir: gözlem, anketler, sözel görüşmeler, ev ziyaretleri, hedef grupların temsilcileri ile görüşmeler (tartışma, odak grup görüşmesi vb), eğitime katılanlarla grup tartışmaları ya da bireysel konuşmalar, geçmiş yıllarda çalışan sağlık personeli yada yöneticilerin görüşlerini almak ya da bunlardan bir kaçını birden kullanmak gibi. Böylece "sorun" durumu ya da durumları belirlenir. Bunlar önceliklerine göre sıralanır, yüksek öncelik derecesine sahip olan sorun durumlarından ele alınabilecek kadarı seçilir. Bu nedenlerden eğitim yoluyla ortadan kaldırılacak olanlar belirlenir. Bunlar "eğitim gereksinimidir".

Eğitim gereksinimi, bireyin herhangi bir konuda o anda sahip olduğu davranışlarla sahip olması gereken davranışlar arasındaki farka dayalı olarak belirlenir. Birey bu farkı hissediyor olabilir, bu durumdaki gereksinimlere "hissedilmiş gereksinimler" denir. Bazı durumlarda da bu farkı hissetmiyor, bu onu rahatsız etmiyor olabilir, buna da "hissedilmemiş gereksinimler" denir. Bu durumda yetişkin eğitimcisinin görevi, gereksinimi hissedilen gereksinim durumuna getirmektir. Çünkü bireyin eğitim güdüsü, hissedilmiş gereksinimlere dayalıdır. Ancak bu "duyarlı" bir konudur. Doğrudan yollar bireyi incitebilir. Bunun yerine dolaylı yollarla ona yardımcı olunabilir.

Eğitimin amaçları (bireylere kazandırılması amaçlanan davranışlar) gereksinimlere göre saptanır (dördüncü adım). Amaçlar belirlendikten sonra, yapılacak diğer işler (içerik, yöntem, araç-gereç, süre vb.) bu hedeflere göre düzenlenir. Bunlar planlanırken **Ne?** (içerik-konular), **Nasıl?** (yöntemler), **Ne ile?** (araç-gereç) ve **Ne zaman?** (süre) sorularına yanıt bulunarak eğitim programı hazırlanır. Hedeflere uygun eğitim etkinliklerinin planlanmasında (beşinci adım) yetişkin eğitiminde kullanılan çok değişik katılımcı ve karşılıklı etkileşimi sağlayıcı (interaktif) eğitim tekniklerinden yararlanılabilir. Eğitimci ve katılımcılar arasında çok yönlü iletişimi sağlayan bu teknikler, görsel-işitsel araçlarla işlenen bir sınıf dersi, küçük grup çalışmaları, grup tartışmaları, soru-yanıt yöntemi, oyunlaştırma (role play), vaka çalışması, beyin fırtınası, belli bir konuda proje geliştirme, gösterim (demonstrasyon), yetiştiricilik (coaching) gibi yöntemlerdir. Eğitim içeriğinde yer alan herhangi bir dersin amacı katılımcıların belli bir konuda bilgi kazanması ise, görsel-işitsel araçlarla bir sınıf dersi, tartışma gibi yöntemler seçilebilir. Amaç, katılımcıların bir konuda davranış değiştirmesi ise daha çok tartışma, oyunlaştırma, vaka çalışması, proje geliştirme, yetiştiricilik gibi yöntemler kullanılabilir. Katılımcılarda sorun çözüme becerisi geliştirilmek isteniyorsa, vaka çalışması, oyunlaştırma, yetiştiricilik, tartışma, beyin fırtınası gibi yöntemler seçilmelidir. Katılımcıların kişilerarası iletişim becerileri geliştirilmek isteniyorsa, çoğunlukla oyunlaştırma, tartışma ve yetiştiricilik yöntemleri kullanılır.

Dersin amacı, katılımcılarda belli bir konuda el becerisini geliştirmek ise seçilecek yöntem becerinin gösterimi ve yetiştiriciliktir, diğer yöntemlerle herhangi bir becerinin öğrenilmesi oldukça sınırlıdır. Eğitimci, amaç ve öğrenim hedeflerine uygun olacak biçimde bu yöntemleri önceden belirleyerek, herkesin katılımı ve karşılıklı etkileşimini sağlayacak şekilde eğitimde kullanır (altıncı adım). Bu yöntemlerin planlanması ve eğitim sırasında kullanımı ile ilgili ayrıntı bilgileri, bu yazının kapsamı dışındadır.

Son adım olan değerlendirme (yedinci adım) andragojik yaklaşımda özel önem taşır. Her eğitimin sonunda, sürecin öğretmedeki başarısı ve başarısızlığının ölçülmesi ve başlangıçta belirlenen eğitim amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığının değerlendirilmesi gerekir. Bu değerlendirmelemin sonuçları katılımcılarla da paylaşılmalıdır, onların sonuçlarla ilgili görüşleri alınmalı, eğitimin olumlu-olumsuz yönleri onlarla incelenmelidir. Bu şekilde yapılan değerlendirme, daha sonra yapılacak eğitimler için bir değer taşır ve yapılan bir eğitimin çıktıları daha sonra aynı katılımcılar ya da başkaları için yapılacak eğitimlerde yeni bir girdi olarak değerlendirilebilir. Böylece eğitimci hem kendisini hem de yaptığı eğitimleri geliştirebilir. Eğitimin "sistem modeli" ya da "uygulamalı model" olarak görülmesinin nedeni de budur.

Burada genel çerçevesi çizilen andragojik yöntem, yetişkinlerin sağlık eğitiminde de kullanılacak bir yöntemdir. Halkın sağlıkla ilgili konularda eğitiminde, programların hazırlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesinde andragojik yöntemin adımları izlenmelidir.

YETİŞKİNLER NASIL ÖĞRENİR?

Sağlıkla ilgili yeni bilgiler, tutumlar ve davranışlar edinmek üzere eğitimlere katılan yetişkinlerle çalışırken onların nasıl öğrendiği dikkate alınmalıdır. Yetişkinlerin nasıl öğrendiğini anlamaya çalışmak, yetişkin eğitiminde "olumlu bir eğitim ortamı" yaratarak öğrenmeyi kolaylaştırmak anlamına gelir. Çünkü, eğitim sürecinin dinamikleri büyük ölçüde eğitimci ve katılımcıların birbirlerini anlamalarına bağlıdır. Eğitimci, katılımcıların beklenti ve gereksinimlerini, katılımcılar da neden orada bulduklarını net bir şekilde anlamış olmalıdırlar. Bu konu özet olarak aşağıda açıklanmaktadır (Sullivan, R. ve ark.; 1995: II-2-17):

1. Yetişkinler eğitimin kendi konularıyla **bağlantılı** olmasını isterler: Eğitimciler, herhangi bir yetişkin grubuna yönelik eğitime hazırlanırken, katılımcıların kendi yaşantıları ile ilgili konulara doğrudan bağlantılı olan öğrenme deneyimleri oluşturmalarıdır. Bunun için eğitimin başlangıcında, eğitimin amacı açıklanmalı ve bu eğitimin onların yaşantılarıyla ilgili bağlantısı kurulmalıdır. Yetişkinler eğitim **kendi konularıyla ilgiliyse** öğrenmeye hevesli olurlar, **güdülenirler**: Eğitimin başında, yeni bilgi ve beceriler kazanmada net ve açıklayıcı hedefler koyan eğitimciler, katılımcıların hevesini ve ilgisini artırabilir, ilgilerini doğru yöne yönlendirebilirler.

2. Yetişkinler eğitime **etkin olarak katılmak** isterler: Yetişkinler, yalnızca arkaya yaslanıp dinlemeyi çok fazla istemezler. Usta bir eğitimci program, etkinlikler ve diğer olaylarla ilgili olarak katılımcıların görüşlerini almak, soru sormak, beyin fırtınası (brain storming) ve tartışmalar yapmak, katılımcılara görevler vermek, değişik sınıf etkinlikleri (oyunlaştırma vb.) düzenlemek gibi, katılımcıların etkin olacağı öğrenim deneyimleri düzenler. Katılımcıların ve eğitimcilerin karşılıklı etkileşimlerini sağlayan bu yöntemler, aynı zamanda öğrenilenlerin de kalıcı olmasını sağlar. Eğitimlerde kullanılan sunum türlerine göre, katılımcıların öğrendiklerini anımsama yetenekleri **Tablo 2'**de verilmiştir. Bu rakamlar, Confucius'un "işitsem unuturum, görürsem anımsarım, yaparsam öğrenirim" sözlerini desteklemekte ve "yaparak-katılarak öğrenmenin" önemini göstermektedir.

Tablo 2: Sunum Türlerine Göre Anımsama Yeteneği

Sunum Türü	ANIMSAMA KAPASİTESİ Anımsama Yeteneği (%)	
	3 Saat Sonra	3 Gün Sonra
Sözel, tek-yönlü ders (konferans)	25	10-20
Yazılı (okuma)	72	10
Görsel ve sözel (sınıf dersi)	80	65
Katılımcı yöntemler (role play, tartışma, vaka çalışması vb.)	90	70

Kaynak: Sullivan, R. ve Ark.; 1995: 1-5 (Dale 1969'dan uyarlanmıştır).

3. Yetişkinler eğitimde **değişiklik** isterler: Katılımcılar, eğitimde tek düzelik yerine değişiklik isterler. Eğitimci görsel-işitsel araçları kullanarak sınıf dersleri, küçük grup etkinlikleri, grup tartışmaları, gösterimler, oyunlaştırmalar, vaka çalışmaları ve beyin fırtınası ile ya da konuk konuşmacılar çağırarak bu değişikliği sağlayabilir.

4. Yetişkinler olumlu **geribildirim** verilmesini isterler: Katılımcılar, özellikle eğitimin amaçları ile beklentileri doğrultusunda, ne derecede başarılı olduklarını ve öğrenmede gösterdikleri aşamaları bilmek isterler. Olumlu geribildirim ile katılımcıların kafalarındaki bu türden sorular yanıtlanmış olur. Katılımcıların gösterdikleri aşamalar ile ilgili geribildirim vermek, bunu yaparken de olumlu bir tutum içinde olmak gereklidir.

5. Yetişkinlerin **kişisel kaygıları** vardır ve **güvenli bir ortama gereksinim** duyarlar: Yetişkinler, başkalarının karşısında başarısız ya da utanç verici bir duruma düşmekten korkarlar, diğer katılımcılarla ve eğitimci ile uyuşup uyuşamayacakları endişesi taşır. Verilenleri anlamama, öğretilen becerileri uygulayamama endişeleri vardır. Eğitimci katılımcıların bu endişeleri taşıdığı ve bunlarla nasıl başedeceğini bilmelidir. Bunun için katılımcıları rahatlatarak etkinlikler düzenlemelidir. Bu etkinlikler, katı-

lımcılara orada güvenli bir ortam olduğu mesajını vermelidir.

6. Yetişkinler herkesten farklı bilgi, görgü ve deneyime sahip **özgün bir birey** olarak görülme isterler: Her katılımcı, farklı bir geçmişi, deneyimleri ve gereksinimleri olduğu kabul edilen, özgün bir birey olarak görülme ve kendisine böyle davranılmasını ister. Bunu sağlamak için eğitimci; katılımcıların isimlerini kullanmalı, tüm katılımcıları etkinliklere katmaya çalışmalı, onlara saygılı davranmalı ve katılımcıların birbirleriyle bilgi alışverişine izin verecek bir ortam yaratmalıdır.

7. Yetişkinlerin **özgüvenlerini** korumaları gerekir: Katılımcılar eğitim sırasında, yeterlik ve özgüvenlerinin güçlendirilmesini ve kendi konularında gösterdikleri başarıların başkalarının da saygıyla karşılanmasını isterler. Bu nedenle, özgüvenin ve ortamın güveninin korunmasında, eğitimcinin olumsuz geribildirimden kaçınması ve katılımcılara saygılı davranması gerekir.

8. Yetişkinlerin kendileri ve eğitimcileri için **beklenti düzeyleri yüksektir**: Genellikle, katılımcıların hem kendilerinden hem de onları eğiten eğitimcilerinden beklentileri yüksektir. Eğitimci bu beklentileri karşılama konusunda geçmiş ve yetenekleri konusunda katılımcılara karşı dürüst olmalıdır.

9. Yetişkinlerin **bireysel gereksinimleri** göz önüne alınmalıdır: Her katılımcının kişisel gereksinimleri vardır. Bunun için, eğitimci uygun zamanlarda ara vermeli, havalandırma-ışıklandırmanın yeterli olmasını sağlamalı, dikkatleri dağıtacak nesnelere ortamdan uzaklaştırarak gerginliği azaltmalı ve olumlu bir eğitim ortamı yaratmalıdır.

Andragojik etkinliklerde öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir kişi olarak eğitimcinin temel görevi, geleneksel pedagojik öğrenme yaklaşımında olduğu gibi öğrenilen "konunun" yönetiminden daha çok, "andragojik sürecin kendisine" rehberlik etmesi ya da yönetmesidir. Bu nedenle, andragojik öğrenmenin konusu çok değişik olabilir. Öğrenme konuları var olan kaynaklar, örgütlerin ve kurumların gereksinimleri ve öğrencilerin ilgileri temelinde değişiklik gösterir. Andragojik yaklaşımla yürütülen eğitimde, eğitimcinin öğrettiği konuda "uzman" olması gerekir. Bununla birlikte asıl gerekli olan, eğitimcinin bu konuda sahip olduğu bilginin "andragojik sürece" etkili bir şekilde rehberlik edip etmediğidir (Ingalls, J.D.; 1973: 11).

Eğitimci andragojik yaklaşımda, eğitimlerini aşağıdaki sekiz ilkeye dayalı olarak yürütmelidir (Sullivan, R. ve ark.; 1995: 1-2-3):

1. En verimli öğrenme, katılımcı öğrenmeye hazır olduğunda gerçekleşir. Güdülenme içsel bir dinamik olmasına karşın, katılımcıların güdülerini besleyecek bir ortam yaratmak eğitimcinin elindedir.

2. Öğrenim, katılımcıların daha önceden bildikleri ya da deneyimleri üzerine yapılandırılırsa daha etkili olur.

3. Katılımcılar, neleri öğrenmeleri gerektiğinin farkında olurlarsa öğrenme daha etkili olur.

4. Değişik eğitim teknikleri ve yöntemleri kullanılarak öğrenme kolaylaştırılabilir.

5. Beceri öğrenmek için gözlem altında ya da gerçeğine benzer ortamlarda (örn; oyunlaştırma, maketler vb.) uygulama yapma olanağının verilmesi gereklidir.

6. Bir beceride yeterli olmak için tekrar yapmak gerekir.

7. Öğrenme ortamı gerçeğe ne kadar yakın olursa, öğrenme de o kadar etkili olur.

8. Katılımcılara gelişimleri ile ilgili geribildirim verilmelidir. Geribildirim etkili olabilmesi için, uygulamadan hemen sonra verilmesi, olumlu olması, yargılayıcı olmaması gerekir.

Günümüzde hemen hemen bütün toplumlarda eşitsizlikler temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. "Başlangıçta eğitim ve yetişme olanaklarından yararlanma konusunda karşılaşılan, özellikle yaş, cinsiyet, toplumsal konum ve coğrafi köken ile ilgili eşitsizliklerin yetişkin eğitimi yoluyla düzeltilmesi" gerekmektedir. Bu nedenle, kadınlar ve gençler sağlık eğitimi çalışmalarında öncelikli gruplar olarak ele alınmalıdır. Yapılacak eğitimler kadın ve gençlerin sorunlarına ve gereksinimlerine yönelik olmalıdır. Kırsal kesimde, az gelişmiş bölgelerde ve gecekonduarda halkın yaşayışını daha iyi duruma getirecek ya da değiştirecek olan bilgi, tutum ve becerileri edinmeleri desteklenmeli, onlara bu yolda olanak sağlanmalıdır. Yetişkin eğitimini benimseyen ulusal yönetimler, içinde buldukları eksiklikler ne olursa olsun, yoksunluk içindeki bütün yurttaşlara yaşantılarını daha iyi duruma getirme fırsatının verilmesini sağlamalıdır (Lowe, J.; 1985: 247-52). Yetişkin eğitimi programları içerisinde yer alan sağlık eğitiminin, toplum kalkınmasıyla ilişkisi de ancak bu temelde ele alınabilir.

Yetişkin eğitimi konusunda son hedef, bilginin sürekli olarak değerlendirildiği, genişletildiği ve evrensel olarak yayıldığı, "öğrenen topluma" ulaşmaktır. Öğrenme okul-

da başlayacak ve yetişkinlik çağında sürecektir. Her düzeydeki toplumsal kurumlar, bireyi ve toplumu eğitmek üzere örgütlenecektir. Bu kuşkusuz ileriye dönük bir düş, aynı zamanda çok eski bir düştür. Ancak sürekli olarak göz önünde tutulmaya değer bir özlemdir.

KAYNAKLAR

Bülbül, S. (1991), "Halk Eğitimine Giriş" H. Seçim (Ed.), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Ders Kitapları Yayın No: 118/HE, Eskişehir.

Cüceloğlu, D. (1996), "İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları" 6. Baskı, Büyük Fikir Kitapları Dizisi; 96, Remzi Kitabevi A.Ş., Ankara.

Erden, M. ve ark. (1996), "Eğitim Psikolojisi, Gelişim-Öğrenme-Öğretme" 3. Baskı, Arkadaş Yayınları, Ankara.

Fidan, N. (1982), "Öğrenme ve Öğretme, Kuramlar-İlkeler-Yöntemler" Tekişik Matbaası, Ankara.

Fişek, H. N. (1983), "Halk Sağlığına Giriş" HÜ-DSÖ Hizmet Araştırma ve Araştırmacı Yetiştirme Merkezi Yayını, No: 2, Ankara.

Güler, Ç. ve ark. (1995), "Sağlık Eğitimi ve İletişimi", M. Bertan ve Ç. Güler (Eds.), Halk Sağlığı Temel Bilgiler içinde, Güneş Kitabevi Ltd. Şti., Ankara.

Ingalls, J.D. (1973), "A Trainers Guide to Andragogy", Revised Ed., U.S. Department of Health, Education and Welfare, Health Care Financing Administration, Washington D.C.

Lowe, J. (1985), "Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış" Çev: T. Oğuzkan, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Öztek, Z. (1986), "Temel Sağlık Hizmetleri" Hacettepe Üniv. Tıp Fak., Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yayını, No: 86/33, Kısa Dizi No:1, Ankara.

Sullivan, R. ve ark. (1995), "Clinical Training Skills for Reproductive Health Professionals", Baltimore, USA: JHPIEGO Corporation Training Office Pub.